

Др Маринко БОШЊАК

ТРАНЗИЦИОНИ ПРОЦЕСИ У СРБИЈИ

1. УВОД

Србија је у оквиру некадашње СФР Југославије започела транзицију привреде и друштва 1989. године и тада остварила значајне почетне резултате, са изгледима да постане успешна земља у транзицији. Догађаји са почетка деведесетих година XX века зауставили су успешно започету транзицију у Србији у оквиру претходне СР Југославије и вратили је у групу неуспешних земаља у транзицији. Доласком на власт демократске опозиције 5. октобра 2000. године отпочела је транзиција у Србији са циљем да се изгради демократско друштво и тржишна привреда у оквиру нове државне заједнице Србија и Црна Гора и тиме обезбеди чланство у ЕУ.

Србија је у првој фази транзиције, током 2001. и 2002. године, извршила економску либерализацију, остварила макроекономску стабилност и започела основне структурне реформе. У процесу успостављања макроекономске стабилности кључну улогу је имала чврста монетарна и фискална политика, репрограмирање и отпис страних дугова, приватизација предузећа и реструктурирање банака. У спровођењу макроекономске политике и структурних реформи у прве две године транзиције остварени су значајни резултати у погледу либерализације цена, приватизације предузећа, реформе инфраструктурног сектора, реформе банкарског сектора и либерализације каматних стопа, изградње тржишта хартија од вредности и небанкарских финансијских институција. Нешто нижи резултати остварени су у подстицању конкурентности и у реструктурирању и управљању предузећима због кашњења у доношењу Закона о стечају и недовољног присуства конкуренције која би извршила

снажан притисак на предузећа да уђу у структурне промене и одговарајућа прилагођавања.

Макроекономски ефекти економске политике и структурних реформи у прве две године транзиције огледају се првенствено у реалном расту бруто домаћег производа и у снижењу инфлације. У 2001. години остварен је реални раст БДП од 5,5%, првенствено захваљујући расту пољопривредне производње од 18%. У 2002. години остварен је реални раст БДП од 4% првенствено на бази раста у услужном сектору, посебно трговине од 15% и раста индустријске производње од 1,7%. Инфлација је у 2001. години смањена на 40,7% са 113,3% у 2000. години и то након либерализације цена уз исправљање диспаритета цена. У 2002. години инфлација је износила 14,8%, са тенденцијом смањења на једноцифрену стопу раста у наредним годинама. Остварен је и пораст извоза и увоза, уз повећање трговинског дефицита. Извоз робе је порастао у 2001. години за 10,4%, а у 2002. години за 20,6%. Дефицит у робној размени са иностранством у 2001. години износио је 2,5 милијарде долара, а у 2002. години 3,5 милијарде долара. Девизни курс динара у обе године био је стабилан, уз стални пораст девизних резерви. У прве две године транзиције у Србији извршена је фискална реформа у две фазе која је уз чврсту монетарну политику омогућила смањење фискалног дефицита са наслеђених 10% БДП на 1,3% БДП у 2001. години и на 3,8% БДП у 2002. години и тиме допринела стабилизацији цена и курса динара. Влада Србије у 2001. и 2002. години је спроводила политику чврстог буџетског ограничења и ставила под контролу генераторе квази фискалног дефицита. Повећала је цене електричне енергије, даљинског грејања и других јавних услуга (ЖТ и ПТТ услуге, комуналне услуге). Угашене су четири велике неликвидне банке. Пораст пензија везан је за тромесечни обрачун раста зарада и трошкова живота. Пораст плата у јавном сектору (државна управа, јавне службе, јавна предузећа) Влада је ограничила и ставила под контролу.

Чврста фискална политика, смањивање и контрола дефицита буџета и фондова социјалног осигурања, рестриктивна монетарна политика и чврста политика курса омогућили су стабилност цена и валуте као основне претпоставке за отварање процеса структурног прилагођавања привреде. Остварени су значајни резултати у приватизацији предузећа кроз тендерску продају 16 великих предузећа и аукцијску продају 417 малих и средњих предузећа а у рехабилита-

цији банкарског сектора 4 велике несолвентне банке и одузете дозволе за рад за 23 банке као резултат ликвидације и спајања банака и давања дозвола за рад за 7 страних банака. Успостављено је и тржиште рада доношењем Закона о раду. Започета је и реформа пензионог система који је генерисао велике структурне дефиците. Структурним реформама у реалном, финансијском и социјалном сектору подржана је стабилизација привреде током 2001. и 2002. године.

2. СТРУКТУРНЕ РЕФОРМЕ

На почетку структурних реформи приоритети су у 2001. години били реинтеграција земље у међународне организације, стабилизација економске и политичке ситуације, социјална заштита најугроженијих категорија становништва (избеглице, деца и пензионери), мобилисање стране финансијске помоћи привлачењем стратешких инвеститора, рехабилитација привредне и социјалне инфраструктуре. Реформе су започете у крајње неповољној економској и социјалној ситуацији у земљи која је настала после деценије међународне изолације и економског пропадања привреде и становништва. БДП је у 2000. години редукован на око 1000 долара по становнику. Затечене су огромне макроекономске неравнотеже. Годишња инфлација је износила преко 110%, а девизни курс је био вишеструко већи од званичног. Спољни и унутрашњи дугови су износили преко 180% БДП, а квазифискални дефицит преко 10% БДП. У сивој економији је стварано око 50% БДП. Незапослених лица било је око 800 хиљада, а избеглица око 700 хиљада. Основна средства привреде и ванпривреде највећим делом су технолошки застарела, а делом и уништена НАТО бомбардовањем. Велики део популације (око једна трећина) био је испод линије сиромаштва.

У таквим изузетно тешким условима Влада Србије је започела свеобухватни програм реформи са циљем да се земља убрзано укључи у међународну заједницу и да се убрзано одвијају структурне реформе. У 2001. постигнута је реинтеграција у међународну заједницу, макроекономска стабилност и обезбеђена помоћ најугроженијима, а у 2002. отворен процес рехабилитације инфраструктуре, предузећа, банака и институција. Од највећег значаја била је успостављена стабилност цена и девизног курса захваљујући успешној стабилизационој политици, пре свега рестриктивној монетарној политици и реформи јавних финансија, либерализацији цена и

спољнотрговинске размене, као и започета реконструкција банкарског сектора и приватизација великих друштвених предузећа.

Централно место у процесу успостављања и одржавања макроекономске стабилности у протекле две године имале су рестриктивна монетарна политика и јачање девизних резерви, уз започете реформе банкарског система, као и чврста фискална политика уз реформисање пореског система и одржавање јавне потрошње на утврђеном нивоу. Томе је допринела и прва етапа либерализације спољнотрговинске размене. Реформисан је систем царина и извршена прва ревизија царинских стопа по правилима СТО. Укинута су дозволе за извоз и увоз робе, осим код увоза нафте и деривата нафте и укинута квантитативна ограничења увоза и извоза, осим код увоза производа црне металургије. Усвојена је нова царинска тарифа и царинске стопе смањене на 9% просечно, поједностављене административне процедуре, укинута пријављивање увозних и извозних послова и обавезна продаја дела девизног прихода Народној банци. Поред тога отпочеле су припреме за приступање СТО и потписани уговори о слободној трговини са већином земаља региона. Поврх тога, Влада је у прве две године транзиције углавном спровела повећање цена производа и услуга инфраструктурног сектора и цена комуналних услуга и тиме успешно контролише структурне изворе квазифискалних дефицита који могу да угрозе макроекономску стабилност.

Влада Републике Србије у прве две године транзиције је припремила већину привредносистемских и других закона којима се институционализују економске и друштвене реформе и започела дубље структурне реформе које трансформишу привреду Србије у тржишну привреду. Влада посебно ради на убрзању приватизације кроз међународне тендере и аукције и на спровођењу друге и припреми треће фазе пореске реформе у којој треба да се уведу порез на додату вредност и синтетички порез за грађане, као и на успешном спровођењу стратегије реструктурирања несолвентних банака, уз повратак поверења у финансијски систем.

Влада Републике Србије је започела реформу економског законодавства доношењем Закона о приватизацији и пратеће регулативе пореских закона, Закона о страним улагањима, Закона о радиодифузији, Закона о телекомуникацијама, Закона о тржишту хартија од вредности, Закона о раду и Закона о пензијско-инвалидском осигурању, Закон о планирању и грађењу објеката. Влада је припре-

мила и друге системске закона којима треба да се заокружи нови институционални оквир за изградњу економског и правног система у земљи. У скупштинској процедури налази се Закон о концесијама, Закон о заложном праву на покретним стварима уписаним у регистар, Закон о гаранцијском фонду, Закон о запошљавању, Закон о систему заштите животне средине, а ускоро ће се наћи и нови Закон о предузећима, Закон о стечају, Закон о лизингу, Закон о Народној банци Србије, Закон о осигурању, Закон о добровољном пензијском осигурању, Закон о инвестиционим фондовима, Закон о међународној трговинској арбитражи, Антимонополски закон и закони о инфраструктурним системима (енергетици, железници, пошти и др.). У наредном периоду интензивно ће се радити на доношењу комплетне законске регулативе и на оснивању нових и оспособљавању постојећих институција за њену примену уз потребну инострану финансијску и техничку помоћ. При томе нови законодавни и регулаторни оквир хармонизоваће се са стандардима ЕУ.

Наведеним активностима Влада Републике Србије је отворила процес изградње демократског друштва заснованог на владавини права и ефикасне тржишне привреде засноване на предузетништву и развоју приватног сектора. Реинтеграција Србије као највеће и најбоље лоциране земље југоисточне Европе омогућује интензивирање развојних процеса и јачање њене привреде. Србија тежи да постане солвентан и поуздан трговински и пословни партнер који користи предности међународне трговине и директних страних инвестиција, као и да постигне резултате најуспешнијих земаља у транзицији.

2. 1. Реформа реалног сектора

Структурне реформе у реалном, финансијском и социјалном сектору опредељују фискални оквир и утичу на кретање јавних прихода и расхода. Реформе реалног сектора с једне стране повећавају трошкове прилагођавања и транзиције, а с друге стране омогућују привредни раст и повољније услове за јавне финансије.

Приватизација предузећа

У Србији је од почетка примене новог Закона о приватизацији (донет јула 2001) до априла 2003. приватизовано 517 предузећа. То-

ком 2002. приватизовано је 281 предузеће, а у првом кварталу 2003. године 236 предузећа. На тендерима је остварена продаја 16 великих предузећа, а на аукцијама 432 мала и средња предузећа. Укупни приходи од приватизације у 2002. години износили су 351 милион EUR, а у првом кварталу 2003. године 84 милиона EUR. Акцијски фонд је до априла 2003. године продао на Београдској берзи мањински пакет акција 79 предузећа која су приватизована по ранијим законима и остварио приход од 92 милиона EUR.

На бази измена Закона о приватизацији (усвојене фебруара 2003. године) и Закона о стечају који је у припреми у наредном периоду убрзаће се процес приватизације комбинацијом тендерске продаје великих предузећа стратешким инвеститорима, аукцијске продаје малих и средњих предузећа, приватизације кроз стечај или ликвидације несолвентних предузећа. Тиме ће се побољшати корпоративно управљање и повећати конкурентност и ефикасност привреде.

Предвиђено је да се на средњи рок до окончања приватизације у утврђеном року реализује тендерска продаја 200 великих предузећа, укључујући и предузећа која настану реструктурирањем великих система и јавних предузећа и аукцијска продаја 2000 малих и средњих предузећа. На краћи рок предвиђа се тендерска приватизација 55 предузећа и аукцијска приватизација око 1000 предузећа. Предвиђено је да Акцијски фонд на Београдској берзи реализује продају највећег дела акција из свог портфеља у наредним годинама.

Ради окончања приватизације у предвиђеном року предвиђено је побољшање пословне климе кроз:

- доношење стечајног законодавства и формирање инфраструктуре за спровођење стечаја;
- доношење новог Закона о предузећима, Закона о предузетницима и Регистра предузећа и предузетника;
- повезивање институција као што су Берза, Централни регистар и Комисија за хартије од вредности;
- успостављање мреже локалних центара Агенције за приватизацију;
- пружање подршке тендерској и аукцијског приватизацији предузећа кроз промоцију и консалтинг услуге.

Осим приватизације друштвених предузећа, у наредном периоду све значајније место имаће и постприватизационе активности везане за перманентно праћење ажурности извршења обавеза купца према Агенцији за приватизацију по основу плаћања друштвеног

капитала, обавеза према предузећу по основу инвестирања и обавеза према радницима по основу социјалног програма.

Истовремено са убрзаним одвијањем процеса приватизације предузећа обезбедиће се побољшање пословног окружења отклањањем баријера за улазак нових предузећа у бизнис и отклањање баријера за конкуренцију. Тиме ће приватизација постојећих и либерализација уласка нових предузећа омогућити јачање сектора малих и средњих предузећа који може значајно допринети експанзији производње и извоза и повећању запошљавања.

У наредном периоду наставиће се подстицање предузетништва и бржег развоја малих и средњих предузећа, у складу са усвојеном Стратегијом о развоју малих и средњих предузећа и предузетништва и Законом о предузетништву који је у припреми. Створиће се услови за равноправан приступ малих и средњих предузећа тржишту капитала. У том циљу донеће се Закон о давању кредитних гаранција на бази кога ће се основати гаранцијски фонд за подршку финансирању пројеката малих и средњих предузећа.

У подстицању предузетништва и развоја малих и средњих предузећа централно место имаће Агенција за мала и средња предузећа и Предузетнички савет малих и средњих предузећа и предузетника, са координирајућом улогом у систему организоване подршке малим и средњим предузећима.

Реструктурирање предузећа

У Србији је предвиђено реструктурирање 50 великих друштвених предузећа и 10 великих јавних предузећа. Већина предузећа из групе за реструктурирање налази се у првој фази реструктурирања у којој у сарадњи са финансијским саветницима израђују анализе стања у овим предузећима. Мали број предузећа из ове групе је припремио поједине делове предузећа за аукцијску продају.

У процесу реструктурирања великих друштвених и државних предузећа у наредним годинама приоритетно ће се решавати вишак запослених и укупне обавезе ових предузећа које превазилазе вредност њихове имовине. Основни циљ је да се ова предузећа припреме за приватизацију кроз реорганизацију и статусне промене (декомпоновање великих и нефункционалних система, раздвајање основне и споредне делатности) и кроз финансијско реструктурирање, уз ангажовање правних и финансијских саветника.

Нови закон о стечају омогућиће да се реструктурирају и приватизују велика друштвена предузећа која су комплексно организована, презадужена и са вишком запослених и без тржишта. Уколико то не буде могуће таква предузећа улазе у стечај са циљем да се њихова актива стави у продуктивне употребе кроз продају имовине која не чини основни капитал. Закон о стечају обезбеђује адекватну заштиту поверилаца који ће моћи да уместо судова надгледају и охрабрују рад стечајних управника, тако да се обезбеди одговарајућа накнада за повериоце.

Надлежна министарства Владе Србије, уз координацију владине Комисије за реструктурирање јавних предузећа, припремају програме реструктурирања великих јавних предузећа на бази којих ће се извршити, ради повећања ефикасности јавних предузећа, њихово организационо, управљачко, својинско и пословно реструктурирање, уз раздвајање регулаторних и комерцијалних активности, издвајање споредних активности које се могу приватизовати, смањење броја запослених, техничко-технолошку модернизацију и реструктурирање дугова.

Привредна инфраструктура

Секторске структурне реформе усмерене су првенствено на стварање законодавног и регулаторног оквира за енергетику, саобраћај и телекомуникације, са циљем да се у овим инфраструктурним системима побољша организованост и повећа ефикасност и тиме обезбеди повећање њиховог доприноса привредном расту.

Развој енергетског система на бази институционалних и регулаторних реформи и повећаног инвестирања у ревитализацију енергетике обезбедиће: повећање енергетске ефикасности привреде и домаћинства, смањење увоза енергената, смањење неповољног утицаја енергетског система на животну средину.

Структурне мере у енергетском сектору у наредном периоду су:

- наставак рехабилитације и отпочињање ревитализације енергетике,
- доношење енергетске стратегије за дугорочни период која ће дати јасну визију за инвеститоре,
- доношење Закона о енергетици и пратеће регулативе који ће уједначити услове за приватни и државни сектор и омогућити конкуренцију,

– оснивање Регулаторне агенције за енергетику и њено кадровско јачање,

– доношење Закона о рударству,

– реструктурирање јавних предузећа ЕПС и НИС,

– смањење потрошње енергије за грејање употребом алтернативних енергената топлификацијом и гасификацијом урбаних насеља,

– смањење губитака енергије у дистрибутивној мрежи и јачање дистрибутивне мреже за већу потрошњу енергије,

– либерализација тржишта нафтних деривата, уз обезбеђење одговарајућег фискалног прихода од овог тржишта,

– даљи пораст цена струје и других енергената, водећи рачуна о социјалној и економској прихватљивости, уз истовремено повећање ефикасности енергетског система,

– повезивање електроенергетског система на западноевропску мрежу УСТЕ, што захтева улагање у прилагођавање система за рад по строгим правилима ове мреже.

У сектору саобраћаја успоставиће се нови законодавни и регулаторни оквир кроз доношење Закона о железници, Закона о путевима, Закона о превозу путника у друмском саобраћају, Закона о поштанским услугама, Закона о превозу опасних материја, Закона о безбедности саобраћаја на путевима.

Структурне мере у сектору саобраћаја у наредном периоду су:

– наставак рехабилитације железничке и путне инфраструктуре и повратак пловности Дунавом и Савом,

– повећање безбедности у саобраћају и побољшање квалитета саобраћајних услуга,

– увођење међународних прописа и стандарда у све врсте саобраћаја,

– обезбеђивање инвестиција за изградњу нове путне мреже на међународном коридору VII и X, пре свега повезивање границе са Мађарском са границама према Бугарској и Македонији (око 300 км), реконструкција путног правца Београд-Бар (570 км) и продужење пута према Хрватској и Румунији (140 км).

– обнова возног парка у свим врстама саобраћаја, уз ангажовање домаћих произвођача саобраћајних средстава.

У области телекомуникација успоставиће се нови законодавни и регулаторни оквир доношењем Закона о телекомуникацијама и пратеће регулативе и обезбедити инвестиције за обнову и модернизацију фиксне и мобилне телефоније, уз примену стандарда и прописа ЕУ.

Структурне мере у области телекомуникација у наредном периоду су:

- разграничење телекомуникација и поштанског саобраћаја,
- либерализација тржишта телекомуникација за све учеснике,
- уважавање интереса корисника телекомуникацијских услуга са циљем подизања квалитета услуга и заштите корисника,
- измештање регулаторне функције са државе на независно регулаторно тело које ће правно и функционално бити одвојено од утицаја државе и других интересних група – оператора,
- повезивање телекомуникационих система са системима других земаља,
- ефикасна алокација фреквенција, управљање фреквенцијама и контрола, у складу са Законом о издавању дозвола за емитовање програма,
- веће коришћење информационе и телекомуникационе технологије као покретача развоја Србије, што захтева квалитетно образовање људских ресурса.

Реформе у сектору водоснабдевања усредредиће се на боље коришћење постојећих система за водоснабдевање смањивањем потрошње воде по глави становника, побољшањем хидрауличне ефикасности цевне мреже, бољим одржавањем цеви и кућних инсталација, адекватним управљањем тражњом, побољшањем ефикасности и финансијске позиције водовода. Основни циљ ових реформи је обезбеђење квалитета услуга снабдевања водом, што захтева приватизацију водовода, економско одређивање цена и побољшање рада менаџмента и управе овог сектора.

Основни циљ реформи у сектору водоснабдевања је обезбеђење водних ресурса потребног квантитета и квалитета. За развој водопривреде неопходно је обезбедити њено дугорочно стабилно финансирање, првенствено из водопривредних накнада. Подстицаће се изградња капиталних водопривредних објеката, регионалних система за водоснабдевање и наводњавање, реконструкција и санација објеката за одбрану од поплава, реконструкција постројења за пречишћавање отпадних вода, одржавање објеката за одбрану од поплава, извођење противерозионих радова.

Пољопривреда

Реформа у области пољопривреде, након либерализације цена пољопривредних производа, обухватиће реформу подстицајног си-

стема у пољопривреди и трансформацију институција робних резерви. Успостављање адекватног система подстицаја за пољопривреду омогућиће да пољопривредни произвођачи и прерађивачи имају приступ кредитима, како би ојачали капиталну базу и примењивали савремену технологију. Тиме би се успешније решавали структурни проблеми пољопривреде, укључујући приватизацију агрокомбината и развој малих и средњих предузећа. Уз то обезбедиће се убрзани развој система наводњавања у функцији стабилне пољопривредне производње и унапређења квалитета производа. Од посебног значаја је обезбеђивање кредита по тржишним условима за финансирање инвестиција у фарме, прерађиваче, добављаче и у пољопривредну инфраструктуру. Обезбедиће се модернизација и јачање институција за истраживање и образовање у области пољопривреде и институција одговорних за стандардан квалитет пољопривредних производа и хране. Донеће се закони о заштити биљака и животиња, уз модернизовање лабораторија за ту намену.

Мере аграрне политике усредсређиваће се на субвенционисање производње, подстицање извоза пољопривредних и прехрамбених производа, заштиту од прекомерног и непотребног увоза, усклађивање и примену сертификата и норматива у области фитосанитарних и ветеринарско-санитарних уверења и решења, са циљем да се обезбеди повећање укупног обима пољопривредне производње, измени производна структура у правцу веће заступљености сточарске производње, индустријског биља, воћарства и повртарства и повећа извоз пољопривредних и прехрамбених производа, пре свега производа више фазе прераде. Од посебног значаја је подстицање:

- програма повећања производње млека, приплодне стоке, шећерне репе, сунцокрета, соје, дувана;
- програма унапређења сточарства;
- програма повећања извоза пољопривредних и прехрамбених производа (јунеће месо, прерађевине од меса и млека, природно вино, меркантилна пшеница);
- програма здравствене заштите домаћих животиња;
- подизања нових засада шљива и винограда;
- уређења пољопривредног земљишта;
- унапређења стручне пољопривредне службе;
- инфраструктурних радова у пољопривреди;
- програма руралног развоја.

Заштита животне средине

У Србији ће се реформисати систем заштите животне средине као важан део програма свеобухватних реформи. У наредном периоду успоставиће се нови законодавни и регулаторни оквир за заштиту природних богатстава и животне средине и водиће се политика активне еколошке заштите кроз пажљиву употребу природних ресурса и коришћење технологија које не деградирају животну средину. Обезбедиће се реализација међународних уговора из области заштите животне средине. Уз то реализоваће се програми решавања затечених загађења и програми одрживе потрошње, као и еколошки прихватљива реализација инфраструктурних пројеката и пуна имплементација међународних конвенција и стандарда у релевантним секторима.

Донеће се национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и интегралне заштите животне средине са тежиштинама на управљању отпадом, заштити квалитета воде у сливу Дунава, еколошки одрживом рибарству, унапређењу управљања геолошким истраживањима, решавању проблема везаних за комунални, опасни, медицински и други отпад и транспорт опасних материја и на заштиту природних целина са значајним биодиверзитетом, укључујући поштовање и превентивну заштиту шума од пожара и других утицаја. За наведене активности на заштити природних ресурса и животне средине обезбедиће се међународна финансијска и техничка помоћ, јачање институција и јединица за активности на терену, отклањање акутних жаришта и опасног отпада и функционисање система инспекције, контроле и управљања у овој области. Изградиће се интегрални информacionи систем у области одрживог коришћења природних ресурса и заштите животне средине.

Регионални развој

У Србији ће се реформисати систем подстицања регионалног развоја. Регионална политика усредредиће се на отклањање узрока просторно-економске неравнотеже која настаје у процесу привредног развоја са циљем да обезбеди динамику и структуру економских активности које гарантују одрживи развој. Мере регионалне политике обухватају прилагођавање институционалног оквира у којем делују економски субјекти, капиталне инвестиције из буџе-

та за развој инфраструктурних система, унапређивање образовног, здравственог и система социјалне заштите и развој мреже регионалних развојних институција.

Регионална развојна политика водиће се усклађено на националном и локалном нивоу. То захтева координацију између Владе Србије и локалних самоуправа са циљем интегрисања дугорочне регионалне политике у укупну развојну политику земље. То подразумева мере регионалне политике, правни оквир који директно или индиректно уређује управљање регионалним развојем и сагледавање просторно – економских ефеката регионалне и укупне политике. Политика регионалног развоја засниваће се на новој уставом дефинисаној административној-територијалној структури.

2. 2. Реформа финансијског сектора

Реформа финансијског сектора у протекле две године транзиције дала је значајне резултате у погледу реструктурирања банака и ликвидације несолвентних банака и отварања огранака реномираних европских банака у Србији. Напредак је остварен и у развоју финансијског тржишта доношењем Закона о тржишту хартија од вредности, емитовањем обвезница девизне штедње и порастом трговине акцијама предузећа која су приватизована по ранијим законима или у којима држава има акције. Поврх тога, реформа монетарног и девизног система значајно је допринела ценовној и валутној стабилности, успостављању поверења у динар и проглашењу конвертибилности динара, повећању динарске и девизне штедње, либерализацији девизног тржишта, повећању девизних резерви НБ по основу кредита ММФ и прилива у платном билансу и стварању предуслова за долазак страних инвеститора.

Банке

Банкарски сектор је припремљен за тржишне услове рада и половања кроз чишћење биланса банака од ризичне активе, затварање једног броја банака код којих су трошкови санације високи и спајање појединих мањих банака са већим банкама. То је омогућило снижавање каматних стопа и пораст кредитних пласмана. Међутим, кредитни ризик је и даље висок, што условљава да банке воде опрезнију политику пласмана. Према важећој регулативи, банке из

свих категорија издвајају велике резервације за сваки пласман, што додатно оптерећује трошкове банака.

Досадашњом реформом банкарског система створене су основе за реформу инструмената монетарне политике, убрзање приватизације банака и функционисање новог платног система. У наредном периоду наставиће се са стварањем бољих услова за рад постојећих 48 домаћих и 7 страних банака, приватизацијом банака, јачањем контроле над банкама и доследним спровођењем прописа о бонитету. Приватизација банака подразумева да банке у Србији очисте билансе од свих старих дубиоза и потенцијалних ризика, укључујући и обавезе по старој девизној штедњи и обавезе према повериоцима Париског и Лондонског клуба.

Реформа банкарског сектора у наредном периоду усмерена је на обезбеђење адекватног управљања банкама и на приватизацију једног броја банака које су под управом Народне банке и под контролом Агенције за осигурање депозита и санацију банака. Извршиће се приватизација државног капитала у 16 банака у којима држава има учешће по основу конверзије дуга у капитал банака. Реализацијом ових мера обезбедиће се успостављање здравог банкарског сектора и поверења у банке.

У наредним годинама НБС утврдиће одговарајући правни оквир за увођење новог концепта контроле банака заснованог на контроли ризика. Сагласно томе оперативно ће се реализовати План развоја контролне функције до 2005. године. Стратешки циљ НБС у области контроле банака је да обезбеди финансијски здрав и стабилан банкарски систем способан да заштити интересе депонената банака, задовољи потребе грађана и привреде за банкарским услугама и да подстакне развој привреде.

Финансијско тржиште

Реформа финансијског тржишта отпочела је доношењем Закона о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената. Доношењем Закона о инвестиционим фондовима, Закона о осигуравајућим организацијама и Закона о добровољном пензијском осигурању који су у припреми, конкретизују се институционални оквири за бржи развој финансијског тржишта као значајног сегмента нове тржишне инфраструктуре. Овим законима уводе се на финансијско тржиште три велике групе дугорочних инвеститора који сада не постоје.

Успостављање финансијских институција на бази нове законодавне регулативе представља важну полугу за прикупљање капитала и ефикасну алокацију штедње. Функционисање тржишта хартија од вредности обезбедиће лакше претварање штедње у инвестиције, посредовање између купаца и продаваца, ликвидност, обрт капитала и смањење трошкова и цене формирања капитала. Посебан значај има тржиште капитала у погледу продаје понуђених акција током процеса приватизације и концентрације акционара. Развој тржишта капитала омогућиће и пензијску реформу на фискално одржив начин захваљујући финансијским инструментима за инвестирање прикупљених доприноса. Тржиште капитала је и важна претпоставка за већи прилив страног капитала (потфолио инвестиција) у привреду.

Успостављањем нових финансијских институција као што су инвестициони фондови, осигуравајућа друштва, капитални пензиони фондови, оздрављењем банкарског сектора и ширим емитовањем обвезница од стране државе повећаваће се понуда вредносних папира. Тиме ће се обезбедити веће могућности за институционализацију штедње и њен трансфер у развојне пројекте.

У наредним годинама довршиће се процес либерализације и дерегулације финансијског сектора кроз даљу либерализацију девизног пословања. Наставиће се са стварањем услова за либерализацију финансијских трансакција за резиденте (физичка лица) по основу капиталних трансакција. Пренеће се одговорност за солвентност финансијских институција са државе на њихове власнике и управу.

Развој финансијских тржишта и инструмента подстицаће се увођењем утрживости државних хартија од вредности преласком на операције на отвореном тржишту НБ и подстицањем развоја штедионица, пензионих и инвестиционих фондова и других финансијских институција уз делотворну контролу рада тих институција. НБ прећи ће на политику операција на отвореном тржишту и благајничке записе у свом портфељу замениће трезорским записима купљеним на примарном и секундарном тржишту капитала.

Стратешко опредељење је централизација берзанског пословања са циљем да се на једном месту, уз учешће великог броја купаца и продаваца, одреди равнотежна цена капитала. У наредним годинама ствараће се услови који ће подстицати грађане и институционалне инвеститоре да се значајније укључе у трговину дугороч-

ним хартијама од вредности. Државне хартије од вредности имаће у овом процесу значајну улогу, с обзиром на високи степен сигурности за инвеститоре. Ојачаће се капитална основа на финансијском тржишту са циљем да оно постане основни извор финансирања економије. Обезбедиће се заштита права акционара, што ће подстаћи инвеститоре да купују акције због дивиденде и капиталне добити.

2. 3. Реформа фискалног сектора

Фискалне реформе у прве две године транзиције дале су значајне резултате. Реформа пореског система у првој фази омогућила је проширење основице, смањење пореских стопа и повећање прихода јавних финансија, уз контролу дефиција јавног сектора. Порески систем је поједностављен и учињен праведнијим и ефикаснијим. Пореском реформом у другој фази уведени су значајни подстицаји за запошљавање и инвестирање, као и за приватизацију. Порески поступак је усклађен са европским стандардима. Уведен је нови буџетски систем и систем јавних набавки. У наредним годинама унапредиће се имплементација новог пореског система и побољшати рад његових институција и механизма кроз рад трезора, увођење пореза на додату вредност на бази одговарајуће изградње информационе инфраструктуре, увођење синтетичког пореза, реформисање пореза на приход корпорација и др.

Законом о буџетском систему, Законом о јавним набавкама и Законом о пореском поступку и пореској администрацији створени су темељи модерних јавних финансија. Увођењем пореза на додату вредност од почетка 2004. и синтетичког пореза на доходак становништва комплетираће се основе новог фискалног система. Реформа јавних финансија у правцу успостављања савременог фискалног система по европском моделу је предуслов за стабилно финансирање класичних државних функција, као и развојних функција везаних за решавање унутрашњег јавног дуга, сервисирање камата на репрограмирани гарантовани страни дуг, подстицање привредног развоја кроз капиталне инвестиције на бази већег удела инвестиција у БДП, укључујући и социјалну политику у функцији структурног прилагођавања и спровођења активних мера запошљавања преко тржишта рада. Реформа јавних финансија усредсређена је на смањење високог удела јавних прихода, јавних расхода и фискалног дефицита у БДП, чиме би се смањило фискално оптереће-

ње привреде и повећала њена конкурентност, постигло фискално прилагођавање на страни јавних расхода и одржавао фискални дефицит на прихватљивом нивоу.

Пореске реформе су значајно напредовале у погледу стварања једноставног и транспарентног пореског система са широком пореском основом без диференцираних пореских изузећа, нижим пореским стопама и са применом свеобухватних пореских шифара. У 2003. извршиће се потребне припреме пореске администрације и пореских обвезника за увођење пореза на додату вредност (VAT). Важан предуслов за увођење VAT–а је усклађивање књиговодствене праксе са међународним рачуноводственим стандардима и смањење великог фискалног притиска на доходак.

Фискалне реформе наставиће се у правцу јачања контроле структурних извора фискалног и квази-фискалног дефицита и скривених ризика, повећања транспарентности и одговорности за јавну потрошњу, јачања управљања јавним дугом, реформе пореске политике и јачања пореске администрације, реформе трговинске политике и царинске администрације, јачања управљања буџетом.

Циљеви фискалне политике и пореске реформе су: (а) макроекономска и фискална стабилност, (б) подизање конкурентности привреде, (в) подстицање привредног развоја кроз финансирање капиталних инвестиција у развој инфраструктурних система и исправљање несавршености финансијског тржишта, (г) уравнотежена расподела терета транзиције на поједине категорије становништва уз смањење сиромаштва и (д) јачање правне државе и ефикасности државне управе, судства, школства и здравства.

Фискална политика и пореска реформа допринеће макроекономској стабилности путем одржавања фискалног дефицита на прихватљивом нивоу који се може финансирати из реалних извора средстава, уз истовремено смањење фискалног оптерећења привреде ради повећања њене конкурентности. Успостављање фискалне равнотеже биће подржано политиком цена и субвенција у области енергетике, саобраћаја, телекомуникација, водопривреде, пољопривреде и осталих сектора који су извори квази-фискалних дефицита. У систему јавних финансија елиминисаће се пракса стварања нових губитака путем увођења чврстог буџетског ограничења за предузећа и смањивати трошкови кроз побољшање управљања у овим областима. Фискални притисци смањиће се кроз реструктурирање или ликвидацију несолвентних предузећа уз ограничено и контролиса-

но преузимање њихових обавеза од стране државе и заустављање стварања нових губитака у банкарском сектору.

2. 4. Реформа спољнотрговинског и царинског система

Реформе трговинске политике и царинске администрације значајно су напредовале у погледу либерализације спољнотрговинског и царинског режима и елиминисања бројних административних ограничења у трговини, укључујући снижавање царинских стопа. У току је хармонизација царинских стопа у циљу обезбеђења јединства економског простора и унапређења трговине. При томе, осавремениће се и поједноставити царинска структура. Укинуће се преостала квантитативна ограничења, осим ограничења везана за испуњење захтева из међународних споразума, заштиту националне безбедности, сузбијање трговине недозвољеним супстанцама и одржавање стандарда који се односе на заштиту здравља и сигурности становништва и заштиту животне средине.

Од посебног значаја је стварање политичких и економских услова за убрзано приближавање Србије и Црне Горе ЕУ. Полазећи од таквог стратешког одређења, након уласка Србије и Црне Горе у Савет Европе, неопходно је убрзати активности везане за потписивање Споразума са ЕУ о асоцијацији и стабилизацији. На стратешком правцу приближавања ЕУ од великог значаја је имплементација Уставне повеље и хармонизација два економска система која треба да обезбеди јединственост спољнотрговинског режима, царинског система, антимонополске регулативе, контроле стандарда и заштите интелектуалне својине, фито-санитарне инспекције и др. На бази хармонизованих економских система у наведеним областима урадиће се Студија изводљивости којом би ЕУ квалификовала Србију и Црну Гору као погодног партнера за преговоре о Споразуму о асоцијацији и стабилизацији. Очекује се да Србија и Црна Гора 2004. године постане кандидат за чланство у ЕУ са потписивањем наведеног споразума и да до 2010. године испуни политичке и економске услове за чланство у ЕУ.

Кључна полука за убрзано придруживање ЕУ је пораст националне конкурентности. У том циљу донеће се национална стратегија унапређења конкурентности и ефикасности привреде и формирати и ојачати институције за њену имплементацију, почев од Националног савета за конкурентност кога чине представници привр-

де, државе, грађанског друштва, науке и страних инвеститора, до Агенције за промоцију извоза и страна улагања. Стратегија ће допринети оспособљавању привреде за пословање у условима конкуренције и повећању извоза, пре свега на тржиште ЕУ. У том циљу технолошки ће се модернизовати привреда и креирати нови производи за постојећа тржишта и освајати нова тржишта. У томе кључну улогу имају иновирање и стицање нових знања, технолошки развој, повећање продуктивности, управљање трошковима, дизајнирање производа и увођење најбоље праксе из земаља које су успешно подигле конкурентност. Томе ће допринети и реформа образовања, подизање грађанске свести о значају конкурентности, јачање приватног сектора као главног актера у креирању производа и услуга са препознатљивим реномеом, грађење имиџа земље као повољне инвестиционе дестинације за страна улагања која доносе капитал и нове технологије, производе и тржишта, промоција извоза и нова трговинска политика, уз активну улогу државе. Убрзано ће се стварати и јачати елементи националних компаративних и конкурентских предности, а тиме и раста економије. Посебан допринос томе даће успостављање транспарентног тржишног и институционалног оквира и јачање институција, већа отвореност привреде и функционисање тржишта капитала и флексибилног тржишта рада, одржавање макроекономске стабилности, политичка стабилност и функционисање правне државе. Томе ће допринети и повећање инвестиција из домаће штедње и страних директних инвестиција, подизање технолошког нивоа привреде на бази нових еколошки погодних технологија, повећање квалитета људских ресурса и усавршавање управљачких структура од предузећа до државе на бази квалитетних програма образовања, оптимизација јавне потрошње, унапређење привредне инфраструктуре, ставарање индустријске и друге пословне традиције и предузетничке културе, пуна валоризације геостратешког положаја земље и расположивих природних богатстава (земљиште, шумско, водно и минерално богатство).

2. 5. Реформа тржишта рада

Реформисање тржишта рада је отпочето доношењем Закона о раду и наставиће се доношењем Закона о запошљавању и осигурању за случај незапослености који се налази у скупштинској процедури. Донеће се Закон о мирном решавању колективних и индивиду-

алних радних спорова, што подразумева и организовање службе за њихово решавање. Такве активности подржаваће Међународна организација рада и америчка федерална служба за мирене и посредовање (FMCS). Реформисаће се и инспекцијска служба рада и запошљавања. Донеће се Закон о безбедности и здрављу на раду као и Закон о запошљавању лица са инвалидитетом, у складу са европским стандардима из те области. У оквиру тога предвиђа се оснивање Фонда за запошљавање инвалида.

Реформисаће се и надоградити институције које се баве пословима запошљавања и евидентирања незапослених лица. Израдиће се и национална стратегија запошљавања. Нови законодавни и регулаторни оквир за рад и запошљавање усклађен је са критеријима тржишне привреде и са регулативом Европске уније и Међународне организације рада.

Основни циљ реформе тржишта рада је повећање запошљавања и мобилност радне снаге. У политици запошљавања предност ће се дати активним мерама усмереним на повећање запошљавања у односу на пасивне мере (смањење постојеће радне снаге). Подстицаће се запошљавање путем активнијег тражења посла, посредовањем, повећањем запосливости (способности појединаца да пронађу посао) и додатним образовањем, као и финансијским мерама којима се стимулише отварање нових радних места. Минимизираће се пасивне мере којима се смањује понуда радне снаге кроз повлачење радне снаге.

У наредном периоду надлежни државни органи израђиваће годишње смернице о политици запошљавања, са циљем да се стопа незапослености сведе на око 20%. Дугорочни раст запослености подстицаће се не само инвестицијама и отварањем нових радних места, већ и смањењем пореза на зараде и из зарада и учешћем државе у финансирању дошколовања и преквалификација незапослених лица.

У складу са новом законодавном регулативом трансформисаће се постојећи заводи за запошљавање у модеран сервис за професионалну оријентацију радне снаге. Основаће се и приватне агенције за запошљавање. Организоваће се клубови и пословни центри преко националне службе за тражење посла ради повећања новог запошљавања без већих упоредних трошкова.

Реформом запошљавања и осигурања у случају незапослености створиће се услови за редовно остваривање права на новчану накнаду и других права за случај незапослености. Услови за стицање

и остваривање права на новчану накнаду ускладиће се са висином доприноса и правима за случај незапослености у другим земљама транзиције и региона, уз обезбеђивање адекватног нивоа социјалне сигурности незапослених. Увешће се обавезно осигурање које обезбеђује права за случај незапослености на новчану накнаду, здравствено, пензијско и инвалидско осигурање и друга права, као и допунско осигурање.

2. 6. Реформа образовног система

Реформе у образовању усмерене су на децентрализацију и демократизацију образовања, повећање обухвата омладине образовањем, побољшање квалитета образовања кроз повећање релевантних школских програма и континуирани професионални развој наставника, унапређење образовне инфраструктуре и побољшање опремљености образовних институција.

Реформе образовања допринеће повећању квалитета људских ресурса кроз побољшање програма наставе у основним, средњим и високим школама и скраћеним образовним програмима умереним на практична знања (струковне и пословне школе).

У првој фази реформе образовања обезбедиће се усвајање нових закона у области образовања (закона о високом школству, предшколском васпитању, основном и средњем образовању), формирање посебног фонда за развој образовања на бази кредита Светске банке, спровођење пилот-пројекта у мањем броју образовних институција, увођење интернет-технологије, формирање базе података и изграђивање информационог система у образовним институцијама.

Истовремено ће се припремити и усвојити нови Закон о универзитету и нови Закон о научноистраживачкој делатности којима се обезбеђује повезаност и компатибилност система универзитетског образовања и система научноистраживачког рада.

У другој фази реформе образовања обезбедиће се стварање економски оправдане мреже школа и факултета којом ће се ефикасније управљати, иновирање наставних планова и програма на свим образовним нивоима, побољшање наставе страних језика, образовања мањина и угрожених група, оснивање приватних школа.

Успоставиће се мрежа институција (6 центара и 3 савета) за професионалну подршку развоју образовања које би у образовни систем уносиле новине, квалитет и европске стандарде и старале се

о јачању капацитета и људских ресурса у образовању. Посебна пажња посветиће се образовању наставника на основу професионалних стандарда за наставничку професију и увођењу у посао наставника и стручних сараданика током приправничког стажа кроз програм обуке и стручног испита.

2. 7. Реформа здравственог система

Реформе у здравству усмерене су на обезбеђење једнакости и обухватности система здравствене заштите и квалитета здравствених услуга за све становнике на фискално одржив начин, уз смањење трошкова за здравство по глави становника. Фискални проблеми у сектору здравства захтевају да се повећа ефикасност система кроз уштеде у трошковима, боље коришћење расположивих капацитета, економичнију набавку лекова и медицинске опреме и увећање легалног наплаћивања здравствених услуга од пацијената. Одржива здравствена заштита креираће се на бази годишњих анализа стварних текућих и капиталних трошкова које финансира Републички завод за здравствено осигурање.

Реформа система здравствене заштите спровешће се кроз одговарајућу правну регулативу коју ће чинити Закон о здравственој заштити, Закон о здравственом осигурању, Закон о лековима и медицинским средствима, Закон о коморама здравствених радника, Закон о лечењу неплодности поступцима биомедицинског потпомогнутог оплођења, Закона о узимању и пресађивању делова људског тела.

Реформа сектора здравства биће подржана кредитом Међународног удружења за развој који је одобрен у висини од 14,7 милиона специјалних права вучења (противредност 20 милиона долара) за финансирање Пројекта за здравство у Србији. Циљ овог пројекта је изградња капацитета за развој одрживог система здравствене заштите који је оријентисан на остваривање резултата реструктурирања услуга здравствене заштите и унапређење финансирања, управљања и одлучивања у државном систему здравствене заштите.

Европска агенција за реконструкцију помоћиће јачање фармацевтског сектора у погледу набавке и праћења снабдевања лековима и кроз информациони систем. Помоћ је усмерена на рационализацију фармацевтске индустрије и правну регулативу у овом сектору.

У наредним годинама сагледаће се потенцијали приватног сектора за уговарање услуга породичне медицине и других здравстве-

них услуга. Приватни сектор биће укључен у пружање здравствене заштите путем уговарања са републичким заводом за здравствено осигурање.

2. 8. Реформа система социјалне заштите

Реформама система социјалне заштите обезбедиће смањење краткорочних и средњорочних фискалних притисака из социјалних програма, пре свега ревидирањем права и унапређењем ефикасности у социјалним секторима. Ова реформа подразумева и процену биланса услуга социјалне заштите и новчане помоћи у постојећем систему и проналажење алтернативних облика старања за лица која су тренутно смештена у одговарајуће институције.

Реформа система социјалне заштите је усмерена на подизање квалитета живота корисника у установама социјалне заштите и постепено трансформацију тих установа и на заштиту лица која остану без посла. Повећаће се заштита за лица којима је потребна посебна кућна нега, од којих су већина деца са посебним потребама.

Реформа система социјалне заштите обухватиће реформу система пензијско-инвалидског осигурања, смањење сиромаштва, помоћ породицама и заштиту деце, старих лица и особа са инвалидитетом.

Реформа пензијског система је започета 2001. године у правцу усклађивања потреба и достигнутог нивоа права корисника са реалним могућностима финансирања. У складу са тим опредељењем, извршене су измене одговарајућих законских решења којима се повећава старосна граница за пензионисање, мења начин усклађивања пензија и утврђује основица на коју се обрачунава допринос за осигуранике.

Реформом пензијског система успоставиће се фискално одржив пензијски и инвалидски систем, будући да се садашње пензије не могу финансирати из доприноса које плаћају осигураници због смањивања броја запослених и нередовне уплате доприноса. Новим Законом се реформише систем обавезног државног осигурања и отварају могућности увођења добровољног пензијског осигурања. Реформа пензијског система усмерена је на:

- увођење бодовне формуле за обрачун пензија;
- продужење обрачунског периода за израчунавање почетне пензије са досадашњих десет најповољнијих година на цео радни век;

– проширење обухвата осигураника који подлежу обавезном осигурању;

– промену процедуре и поштравање критеријума за стицање права на инвалидску пензију, која се односи само на потпуни губитак радне способности;

– задржавање обавезног осигурања земљорадника (пољопривредника) само за једног члана домаћинства, уз измену основице, стопа и неких правила у овом виду осигурања.

Припремиће се програм за консолидацију фондова пензијско-инвалидског осигурања за запослене, за земљораднике и за самосталне делатности у један фонд, са циљем да се повећа ефикасност администрације.

Доношењем одговарајуће законске регулативе, уз подршку кредита за прилагођавање социјалног сектора (SOSAC), створиће се услови за функционисање добровољних пензионих фондова, који ће се заснивати на капитализованој индивидуалној штедњи, чиме би се обезбедила већа или другачија права од оних која се обезбеђују кроз систем обавезног осигурања.

Успоставиће се одговарајући систем социјалне помоћи усмерен на смањење обима новчаних накнада које се пружају кроз широку мрежу социјалне помоћи. Тиме ће се обезбедити изградња фискално одрживог система социјалне помоћи, уз успостављање равнотеже између потребе за помоћи као крајњег средства за обезбеђење одређеног прихода и потребе да број корисника помоћи остане у прихватљивим границама. Политике и програми социјалне помоћи прилагодиће се регионалним стандардима, уз побољшање структуре накнада и јачање служби социјалне помоћи. На нивоу републике утврдиће се доња граница услова за стицање права на социјалну помоћ, а висина помоћи ће се усклађивати са трошковима живота.

Успоставиће се одговарајући систем дечије заштите на бази Закона о финансијској подршци породици са децом. Повећаће се друштвена брига о деци у правцу побољшања услова за задовољење основних потреба деце и увести посебни подстицаји за рађање деце и за подршку материјално угроженим породицама, породицама са децом ометеном у развоју и деци без родитељског старања. Основне промене се састоје у увођењу једнствених граница прихватљивости корисника дечијих додатака на територији Србије и увођењу величине имовине као критеријума прихватљивости корисника, поред висине прихода.

Стратегија смањења сиромаштва у Србији један је од приоритета у програму структурних реформи како би се у наредним годинама смањило удео сиромашних испод нивоа од 10% становништва. Припремљена је стратегија смањења сиромаштва заснована на стимулисању привредног раста и запошљавања и стварању инвестиционе и пословне климе. Процењено је да за искорењивање сиромаштва треба обезбедити око 12 милијарди динара, под претпоставком да је таргетираност социјалне помоћи 70% и 60%. Стратегија смањења сиромаштва има за циљ смањење броја људи који су сиромашни и смањење дубине њиховог сиромаштва у ограниченим условима финансирања. То је разлог што ова стратегија подразумева активан приступ решавању проблема сиромаштва, који се састоји у обезбеђивању економског раста кроз реструктурирање привреде и отварање нових радних места, развој нових производа и услуга и проширивање мреже малих и средњих предузећа. Тиме се стварају могућности за ново запошљавање и за смањење сиромаштва.

Dr Marinko BOŠNJAK

TRANSITIONAL PROCESSES IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

Transitional processes in the Republic of Serbia in 2001, 2002 and 2003 have been limited by the unfavorable state of the economy and low level of GDP, caused by the long time of disinvesting, technological falling behind, low competition and ill adjustment to the world market requirements. To this we should add the large portion of inefficient public and state-owned enterprises in the ownership structure of the economy, which generate large structural deficits, as well as large losses, debts and insolvency. Structural adjustment and economic growth are also largely limited by the low level of direct foreign investments mainly because of the political instability in the country, insufficient domestic accumulation, insufficient real growth of domestic consumption, high deficit of the payment balance current transactions. Additionally, the biggest developmental limitation is the low participation of investments in the GDP.

In spite of such limitations, during the past three years of transition, structural reforms have been carried out intensively, by the adoption of economic system legislations and by the reforms in the real, financial and social sector, aimed at creating all necessary system laws and establishing institutions that would

ensure their appropriate application. Accelerated implementation of structural reforms requires stimulation of a deeper and more comprehensive system and institutional reforms, which are to facilitate acceptance of institutions that support the market. In that respect, of crucial importance is the reform of the constitutional system and establishment of the new economic and judicial order that would protect entrepreneurship. Functioning of the market economy requires the rule of law, i.e. stable regulations and independent judiciary. Establishment of the market economy and democracy implies adoption and application of laws, setting of clear property rights, and functioning of the judicial system. All this requires the completion of structural economic reforms, as well as the judicial system and public management system reforms, by the year 2006 at the latest.